

6.2. ПРАВО

УДК 342.95

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.6.49>

Барчук Анжеліка Борисівна,

аспірантка кафедри загальноправових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ORCID ID: 0009-0008-9313-7300

ЗАСОБИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛГБТ+ ОСІБ В УКРАЇНІ

MEANS OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL SUPPORT FOR THE RIGHTS OF LGBT+ PERSONS IN UKRAINE

Статтю присвячено дослідженню поняття і сутності засобів адміністративно-правового забезпечення прав ЛГБТ+ осіб в Україні. Наголошено, що головним обов'язком України є належне забезпечення прав, свобод та законних інтересів всіх без виключення членів суспільства. Також, інструментом реалізації такого обов'язку має виступати саме право. Вказано на суперечливість підходів до розуміння правових засобів у вітчизняній теорії права. Під засобами адміністративно-правового забезпечення прав ЛГБТ+ осіб в Україні запропоновано розуміти сукупність інструментів нормативного, інституційного та процедурного характеру, що застосовуються суб'єктами публічного адміністрування для захисту, реалізації й відновлення порушених прав представниками і представницями ЛГБТ+ спільноти.

Підкреслено, що засоби адміністративно-правового забезпечення втрачають ефективність через недосконалість, обмеженість або цілковиту відсутність тих чи інших норм і правил, пов'язаних із захистом прав ЛГБТ+ осіб. Внаслідок дефіциту правового регулювання, функції суб'єктів владних повноважень переймають на себе інституції громадянського суспільства (громадські об'єднання, правозахисні групи тощо). Напрямами реалізації засобів адміністративно-правового забезпечення прав ЛГБТ+ осіб в Україні визначені: 1) гуманістичний – гарантування всебічного дотримання Україною міжнародних стандартів прав людини; 2) соціальний – сприяння утвердженню пріоритету найвищої соціальної цінності, прав і свобод, життя і здоров'я людини; 3) організаційно-регулятивний – формування і підтримання за допомогою встановлених юридичних дозволів, заборон і зобов'язань належних умов для ефективного здійснення прав і свобод ЛГБТ+ особами на рівні з іншими громадянами, реалізації їхнього адміністративно-правового статусу; 4) заохочувальний – закріплення позитивних правових наслідків за покращення умов здійснення ними суб'єктивних прав; 5) охоронний – недопущення дискримінації за ознаками СОГІ, усунення наслідків, спричинених протиправними діями й відновлення порушених прав цих осіб.

Ключові слова: адміністративно-правові засоби, гендерна рівність, ЛГБТ+, забезпечення, напрямки, права людини, людиноцентризм, сексуальна орієнтація, гендерна ідентичність, дискримінація.

The article is devoted to the study of the concept and essence of administrative and legal means of ensuring the rights of LGBT+ persons in Ukraine. It is emphasized that the main duty of Ukraine is to ensure the rights, freedoms and legitimate interests of all members of society without exception. Also, law itself should be the instrument of realization of such a duty. The author points out the contradictory approaches to the understanding of legal means in the national legal theory. The author proposes to understand the means of administrative and legal support for the rights of LGBT+ persons in Ukraine as a set of regulatory, institutional and procedural instruments used by public administration entities to protect, realize and restore violated rights of representatives of LGBT+ communities.

The author emphasizes that administrative and legal support tools lose their effectiveness due to imperfections, limitations or complete absence of certain rules and regulations related to the protection of the rights of LGBT+ persons. As a result of the lack of legal regulation, the functions of public authorities are taken over by civil society institutions (public associations, human rights groups, etc.). The areas of implementation of administrative and legal support for the rights of LGBT+ persons in Ukraine are as follows: 1) humanistic – guaranteeing Ukraine's full compliance with international human rights standards; 2) social – promoting the priority of the highest social value, rights and freedoms, human life and health; 3) organizational and regulatory – creating and maintaining, through established legal permissions, prohibitions and obligations, appropriate conditions for the effective exercise of rights and freedoms of LGBT+ persons on an equal footing with other citizens, realization of their administrative and legal status; 4) incentive – consolidation of positive legal consequences for improving the conditions for the exercise of their subjective rights; 5) protective – prevention of discrimination on the basis of SOGI, elimination of consequences caused by illegal actions and restoration of violated rights of these persons.

Key words: administrative and legal means, gender equality, LGBT+, provision, directions, human rights, human-centeredness, sexual orientation, gender identity, discrimination.

Постановка проблеми. Актуальність питання про забезпечення прав представників і представниць ЛГБТ+ спільноти в Україні не викликає сумніву, адже сьогодні такі особи зазнають численних проблем у реалізації прав та стикаються з різноманітними проявами дискримінації.

Низка позитивних новацій, вжитих Урядом на виконання домовленостей з європейської інтеграції України була зведена нанівець повномасштабною збройною агресією, розв'язаною російською федерацією у лютому 2022 року. Запровадження в Україні особливого правового режиму воєнного стану та пов'язаних із ним обмежень, збільшують прояви дискримінації щодо ЛГБТ+ осіб у різних сферах життя, зокрема, обороні України, освіті, працевлаштуванні, охороні здоров'я тощо. Крім вказаного, зростання рівня соціальної напруги збільшує випадки агресії, ізоляції, стигматизації та нетерпимості щодо таких осіб.

Визнаючи беззаперечний факт того, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (стаття 3 Конституції України); кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (стаття 27 Конституції України), варто вказати на головний обов'язок держави утверджувати й забезпечувати права і свободи людини [1; 2, с. 230].

У зазначеному аспекті привертає увагу недосконалість вітчизняного законодавства відносно захисту ЛГБТ+ осіб правовими засобами, що перешкоджає становленню України як демократичної, соціальної, правової держави та перешкоджає реалізації її євроінтеграційних прагнень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Науковий доробок вітчизняних правників включає велику кількість праць, присвячених захисту прав людини. Вони охоплюють як загальнотеоретичні дослідження, так і роботи здійснені у призмі тієї чи іншої галузі права, або ж присвячені проблемним аспектам забезпечення окремих прав та свобод людини і громадянина. Натомість значно меншою є кількість праць, безпосередньо присвячених питанням недискримінації, зокрема й представників і представниць ЛГБТ+ спільноти. До таких можна віднести роботи О.-М. І. Бачинської, О.Р. Башука, В.С. Гербут, А.А. Герц, Б.О. Логвиненка, Л.Р. Наливайко, З.П. Равлінко, А.Л. Свящук, Я.К. Товпеко, Н.В. Уварової, І.В. Янковець та інших.

Водночас, складність та багатоаспектність проблеми реалізації прав і свобод ЛГБТ+ осіб в Україні, обумовлює потребу в проведенні досліджень,

присвячених забезпеченню прав такої соціально вразливої категорії осіб.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення поняття і сутності засобів адміністративно-правового забезпечення прав ЛГБТ+ осіб в Україні.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правові акти щодо забезпечення прав ЛГБТ+ осіб в Україні; 2) науковий доробок вітчизняних авторів у царинах захисту прав людини, недискримінації, а також адміністративно-правового регулювання. У процесі проведення дослідження знайшли застосування такі наукові методи як: узагальнення та групування (щодо характеристики забезпечення прав ЛГБТ+ осіб в Україні); аналізу та синтезу (виділення окремих засобів адміністративно-правового забезпечення); компаративний (порівняння підходів і позицій з досліджуваної проблематики).

Виклад основного матеріалу. Слід розпочати з того, що Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена 10.12.1948 у статті першій проголошує, що «Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства» [3]. У свою чергу, статтею 14 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950, передбачено заборону дискримінації. Так, «користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою» [4].

Виходячи з положень фундаментальних міжнародних актів, обов'язком Української держави є належне забезпечення прав, свобод та законних інтересів всіх без виключення членів суспільства. Також, потрібно визнати те, що саме право має виступати інструментом реалізації такого обов'язку. У відносинах між державою та людиною, саме нормам адміністративного права відведено основну роль для практичного втілення доктрини людиноцентризму.

Зупинимось на дослідженні засобів забезпечення прав людини в Україні більш детально. Це дозволить нам виокремити й охарактеризувати засоби адміністративно-правового забезпечення прав ЛГБТ+ осіб.

Так, Р.Г. Авдюгін слушно вказує на те, що у вітчизняних наукових колах відсутня єдина

дефініція поняття правових засобів. Між тим, правові засоби визнаються ним правовими явищами, за допомогою яких задовольняються інтереси суб'єктів права і забезпечується досягнення соціально корисних цілей [5, с. 149]. Л.В. Вакарюк так само веде мову про розмаїття думок про сутність правових засобів, пропонуючи розуміти під ними елементи правової дійсності, що виступають явищами-регуляторами і в системній взаємодії та у взаємозв'язку з іншими елементами системи соціального регулювання функціонують з метою виконання мети і завдань, що стоять на певному етапі розвитку суспільства і держави [6, с. 16].

У свою чергу, І.І. Павлюков називає правові засоби правовими явищами, що відображаються в інструментах (установленнях) та діяннях (технології), за допомогою яких задовольняються інтереси суб'єктів права, забезпечується досягнення соціально корисних цілей. Фахівець наголошує, що в якості правових засобів виступають норми та принципи права, правозастосовні акти, договори, юридичні факти, суб'єктивні права, юридичні обов'язки, заборони, пільги, акти реалізації прав тощо [7, с. 42].

Аналіз наведених позицій дає змогу переконатися у суперечливості підходів до розуміння правових засобів у вітчизняній теорії права. Отримавши уявлення про правові засоби загалом, потрібно перейти до розкриття адміністративно-правових засобів захисту прав людини, що співвідносяться із ними як загальне і часткове.

Досліджуючи адміністративно-правові засоби забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю, В.М. Кондратенко розуміє під ними сукупність універсальних і структурованих правових інструментів, розвинутих у міжнародних правових актах й Конституції України та закріплених в адміністративному законодавстві, функціонально спрямованих на досягнення належного стану втілення у життя правових можливостей цих людей на рівні з іншими громадянами країни, а також підтримання і розвитку доступного та недискримінаційного соціального середовища на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях [8, с. 27]. Відмічаючи влучність такої дефініції, зауважимо про ототожнення автором правових засобів і правових інструментів, хоча так званий функціонал «інструментів» є ширшим.

В.В. Плиська називає адміністративно-правові засоби забезпечення прав і свобод громадян у сфері протидії і запобігання корупції специфічними прийомами державного регулювання суспільних відносин, для яких характерна наявність припису, закріпленого на законодавчому рівні, та

чітко визначеної мети – забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання і протидії корупції [9, с. 9]. Тут слід звернути увагу на те, що зіставлення прийомів державного регулювання із правовими засобами значно звужує зміст останніх.

Доволі цікаво визначає адміністративно-правові засоби забезпечення прав фізичних осіб у податкових правовідносинах О.А. Куций, відносячи до них наступні: а) надання права самостійного нарахування сум податкових зобов'язань; б) право подачі скарги у випадках незгоди з сумами податкових зобов'язань, визначених податковим органом; в) право участі в процедурі розгляду скарг; г) право участі у компромісному вирішенні суми боргу в апеляційному розгляді скарги; г) право визначення черговості погашення зобов'язань на користь кредитів; д) обмежувальне право користування активами, що знаходяться у податковій заставі й інші [10, с. 14]. Наведений підхід зводить адміністративно-правові засоби із окремими правами людини, що також не можна вважати доречним.

Для дефініції засобів адміністративно-правового забезпечення прав ЛГБТ+ осіб в Україні варто навести висновок Д.М. Переверзева, який розкриває особливості адміністративно-правової охорони прав дітей з інвалідністю, через її специфічні ознаки: а) забезпечує дотримання прав визначених законодавством суб'єктів, які не досягли повноліття та мають ознаки інвалідності, шляхом правового впливу на інших учасників правовідносин; б) здійснюється завдяки визначеній системі правових засобів, з боку публічної адміністрації, для задоволення потреб у нормальному розвитку та зростанні в умовах соціуму; в) гарантом її належної реалізації, як всередині країни так і за її межами, виступає держава; г) сутність правового впливу носить превентивний, попереджувальний характер; г) забезпечується шляхом визначення конкретних напрямів та правил поведінки учасників відносин у сфері прав дітей з інвалідністю; д) передбачає можливість застосування примусу як наслідок недотримання встановлених правил [11, с. 13]. Врахування таких ознак у досліджуваній нами проблемі адміністративно-правового забезпечення прав представників і представниць ЛГБТ+ спільноти в Україні також є слушним і прийнятним.

Така полярність наукових позицій щодо розуміння адміністративно-правових засобів обумовлена використанням різних підходів. Так, досліджуючи запобігання корупції, В.А. Приймак пропонує розглядати адміністративно-правові засоби відповідно до регулятивного, інституцій-

ного, інструментального, нормативного, управлінського, діяльнісного та державоцентристського підходів. Зокрема, нормативний підхід передбачає розуміння правових засобів як норм, що знаходяться в актах управління у конкретній сфері діяльності. Управлінський підхід розглядає правові засоби через регулюючий вплив на досягнення цілей державного управління, що має організаційний та виконавчо-розпорядчий характер. Згідно діяльнісного підходу, такими засобами є встановлені нормами адміністративного права способи здійснення юридично значимих дій з боку компетентних органів, що забезпечують реалізацію правових приписів з метою вирішення правоохоронних завдань. Насамкінець, державоцентристський підхід визначає їх сукупністю прийомів і способів, за допомогою яких публічна адміністрація впливає на суспільні відносини в різних сферах з метою регулювання та охорони публічних інтересів [12, с. 267-268].

Важливо зазначити, що самі по собі засоби адміністративно-правового забезпечення не здатні виправити ситуацію із належним захистом прав і свобод ЛГБТ+ осіб в Україні. Вважаємо, що для покращення ситуації тут необхідне дотримання двох умов: по-перше, застосування комплексного підходу у вирішенні проблеми – через механізм адміністративно-правового регулювання; по-друге – завдяки реалізації доктрини людиноцентризму. Примітно, що О.Л. Стасюк звертає увагу на важливість забезпечення захисту прав та свобод людини і громадянина через розробку реального ефективно діючого адміністративно-правового механізму реалізації правозахисної функції Української держави [13, с. 47]. З цим варто погодитись, адже прийняття тих чи інших норм у сфері недискримінації ЛГБТ+ осіб в Україні не передбачає обов'язкової наявності дієвого механізму правового регулювання.

Так, вітчизняне законодавство досі не забороняє дискримінацію за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності (далі – СОГІ). Єдине позитивне виключення тут становить Кодекс законів про працю України від 10.12.1971, у ч. 1 статті 2-1 якого передбачено заборону будь-якої дискримінації у сфері праці, зокрема, щодо «... гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації» [14].

Попри позитивне рішення Європейського суду з прав людини від 01.06.2023 про порушення статей 8 (право на особисте сімейне життя) та 14 (заборона дискримінації) Європейської конвенції з прав людини у справі А. Маймулахіна та А. Марківа щодо неможливості легалізувати свої стосунки, одностатеві партнерства в Україні

досі не визнані на законодавчому рівні [15]. Така правова невизначеність стає особливо загрозливою в умовах воєнного стану. Цивільні партнери з числа ЛГБТ+ осіб не мають змоги супроводжувати близьку людину для проходження реабілітації/лікування за кордоном, відвідувати у закладах охорони здоров'я, отримувати передбачені законом виплати у разі загибелі чи каліцтва тощо.

Все це призводить до того, що засоби адміністративно-правового забезпечення втрачають свою ефективність через недосконалість, обмеженість або цілковиту відсутність тих чи інших норм і правил, пов'язаних із захистом прав ЛГБТ+ осіб в Україні. Внаслідок дефіциту правового регулювання, функції суб'єктів владних повноважень, насамперед органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, переймають на себе інституції громадянського суспільства (громадські об'єднання, правозахисні групи тощо).

Висновки. Підводячи підсумок, слід визнати те, що ситуація із забезпеченням прав ЛГБТ+ осіб в Україні поступово покращується, але все ще залишається складною. Відповідно, для посилення ефективності таких засобів необхідно внести зміни і доповнення до національного законодавства щодо недопущення дискримінації за ознаками СОГІ.

Самі ж засоби адміністративно-правового забезпечення прав ЛГБТ+ осіб в Україні ми пропонуємо визначити, як сукупність інструментів нормативного, інституційного та процедурного характеру, що застосовуються суб'єктами публічного адміністрування для захисту, реалізації й відновлення порушених прав представниками і представницями ЛГБТ+ спільноти в Україні.

Спираючись на дослідження В.М. Кондратенка [8, с. 27], напрямками реалізації таких засобів слід вважати: 1) гуманістичний, що полягає в гарантуванні всебічного дотримання Україною міжнародних стандартів прав людини; 2) соціальний, щодо сприяння утвердженню пріоритету найвищої соціальної цінності – прав і свобод, життя і здоров'я людини; 3) організаційно-регулятивний, який стосується формування і підтримання за допомогою встановлених юридичних дозволів, заборон і зобов'язань належних умов для ефективного здійснення прав і свобод ЛГБТ+ особами на рівні з іншими громадянами, реалізації їхнього адміністративно-правового статусу; 4) заохочувальний, щодо закріплення позитивних правових наслідків за покращення умов здійснення ними суб'єктивних прав; 5) охоронний – недопущення дискримінації за ознаками СОГІ, усунення наслідків, спричинених протиправними діями й відновлення порушених прав цих осіб.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення 14.01.2024).
2. Логвиненко Б.О. Здоров'я як правова категорія: до постановки питання. *Форум права: електронне наукове фахове видання*. 2017. № 5. С. 230-235. URL: <https://zenodo.org/records/1202503> (дата звернення 14.01.2024).
3. Загальна декларація прав людини: Міжнародний документ від 10.12.1948. ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення 14.01.2024).
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): Міжнародний документ від 04.11.1950. Рада Європи URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 15.01.2024).
5. Авдюгін Р.Г. Конституційно-правові засоби забезпечення прав людини в Україні. *Держава і право*. 2010. № 47. С. 148-152.
6. Вакарюк Л.В. Правові засоби як складова правового режиму з позицій інструментальної теорії права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2018. № 48. С. 15-18.
7. Павлюков І.І. Правові засоби: поняття, види, функції та взаємодія в процесі регулювання суспільних відносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. № 1 (75). С. 41-46.
8. Кондратенко В.М. Адміністративно-правові засоби забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків. 2019. 43 с.
9. Плиська В.В. Адміністративно-правовий механізм забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. 18 с.
10. Куций О.А. Адміністративно-правові засоби забезпечення прав фізичних осіб у податкових правовідносинах: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2004. 20 с.
11. Переверзєв Д.М. Адміністративно-правові засади охорони прав дітей з інвалідністю: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Тернопіль. 2021. 23 с.
12. Приймак В.А. Адміністративно-правові засоби правового регулювання запобігання корупції в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2021. Вип. 64. С. 265-269.
13. Стасюк О.Л. Стан наукової розробки адміністративно-правового регулювання реалізації правозахисної функції в Україні: основні положення, невирішені питання та перспективи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція*. 2017. № 27. С. 45-48.
14. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення 15.01.2024).
15. ЄСПЛ зобов'язав Україну визнати стосунки ЛГБТ пар – авторка законопроекту про реєстровані партнерства. Радіо Свобода від 02 червня 2023. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-espl-lhbt-pary-ukraina/32439862.html> (дата звернення 15.01.2024).